

DOI 10.54596/2958-0048-2026-3-161-171

ӘОЖ 811.512.122'243

ҒТАМА 14.25.09

ҰЛТТЫҚ ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТІҢ 7-СЫНЫБЫНДА ҚАЗАҚ ТІЛІН ДЕНГЕЙЛЕП ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Есматова М.Т.^{1*}, Зейлова М.Ш.²

^{1*} «Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті» КеАҚ,
Петропавл, Қазақстан

² «№49 орта мектеп» КММ, Қызылорда, Қазақстан

*Хат-хабар үшін автор: esmatova@mail.ru

Аннотация

Бұл мақала қазақ тілді емес мектептердегі 7-сынып оқушыларына арналған деңгейлеп оқыту әдістемесіне арналған. Деңгейлеп оқыту әдісі оқушылардың білім деңгейін, қабілеттерін және жас ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді білім беру мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Бұл оқыту әдісі арқылы білім алушылардың пәнге қызығушылығын артыру, оқу материалын жеңіл меңгеру, шығармашылық және танымдық қабілеттерін дамыту мәселелері шешіледі. Мақалада деңгейлеп оқытудың теориялық негіздері, қазақ тілді емес оқушыларды оқытудағы ерекшеліктері, сабақта қолданылатын әдіс-тәсілдер және нақты практикалық ұсыныстар қарастырылады. Осы мақалада деңгейлеп оқыту әдісінің ерекшеліктері, әдістері мен 7-сынып оқушыларына арналған нақты ұсыныстар талданады. Сондай-ақ, оқушылардың коммуникативті дағдыларын дамытуға, тілге деген қызығушылықтарын арттыруға бағытталған инновациялық тәсілдер ұсынылған, оқу сапасын арттырудағы рөлі мен мұғалім жұмысының нәтижелілігіне ықпалы сипатталады. Мақала қазақ тілін екінші тіл ретінде меңгеру үдерісін жеңілдету жолдарын көрсетуді көздейді.

Кілт сөздер: әдіс, дифференциалды оқыту, деңгей, әдіс-тәсілдер, коммуникативті дағдылар, сөздікпен жұмыс, білім беру.

МЕТОДИКА УРОВНЕВОГО ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ 7 КЛАССА НАЦИОНАЛЬНОЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Есматова М.Т.^{1*}, Зейлова М.Ш.²

^{1*} НАО «Северо-Казахстанский университет имени Манаша Козыбаева»,
Петропавловск, Казахстан

² КГУ «Средняя школа №49», Кызылорда, Казахстан

*Автор для корреспонденции: esmatova@mail.ru

Аннотация

Данная статья посвящена методике уровневого обучения учащихся 7-х классов в школах с неказахским языком обучения. Метод уровневого обучения обеспечивает возможность эффективного обучения учащихся с учетом их уровня знаний, способностей и возрастных особенностей. С помощью данного метода обучения решаются вопросы повышения интереса обучающихся к предмету, легкого усвоения учебного материала, а также развития творческих и познавательных способностей. Через данный метод обучения решаются задачи повышения интереса учащихся к предмету, легкого усвоения учебного материала, а также развития их творческих и познавательных способностей. В статье рассматриваются теоретические основы уровневого обучения, особенности обучения не казахоязычных учащихся, методы и приемы, используемые на уроке, и конкретные практические рекомендации. В данной статье рассматриваются особенности метода, методы и конкретные рекомендации для учащихся 7 класса. Также представлены инновационные подходы, направленные на развитие коммуникативных навыков учащихся, повышение их интереса к языку, описываются их роль в повышении качества обучения и влияние на

результативность работы учителя. В статье показаны пути упрощения процесса освоения казахского языка как второго языка.

Ключевые слова: метод, дифференциальное обучение, уровень, методы и приемы, коммуникативные навыки, работа со словарем, образование.

METHODS OF LEVEL TEACHING FOR 7TH CLASS OF NATIONAL COMPREHENSIVE SCHOOL

Esmatova M.T.^{1*}, Zeilova M.Sh.²

^{1*}*Manash Kozybayev North Kazakhstan University NPLC, Petropavlovsk, Kazakhstan*

²*School No. 49 CGA, Kyzylorda, Kazakhstan*

**Corresponding author: esmatova@mail.ru*

Abstract

This article is devoted to the methodology of level-based education of 7th grade students in schools with a non-Kazakh language of instruction. The method of level-based learning provides an opportunity for effective learning of students, taking into account their level of knowledge, abilities and age characteristics. With the help of this teaching method, the issues of increasing students' interest in the subject, easy assimilation of educational material, as well as the development of creative and cognitive abilities are solved. Through this teaching method, the tasks of increasing students' interest in the subject, easy assimilation of educational material, as well as the development of their creative and cognitive abilities are solved. The article discusses the theoretical foundations of level-based learning, the features of teaching non-Kazakh-speaking students, the methods and techniques used in the lesson, and specific practical recommendations. This article discusses the specifics of the method, methods, and specific recommendations for 7th grade students. Innovative approaches aimed at developing students' communication skills and increasing their interest in language are also presented, their role in improving the quality of education and the impact on teacher performance is described. The article aims to show ways to simplify the process of learning Kazakh as a second language.

Keywords: method, differential learning, level, methods and techniques, communication skills, working with a dictionary, education.

Кіріспе

Білім беру саласында күрделі мәселелердің бірі – деңгейлеп оқыту. Үлгерімі мен қабілеті, дамуы әртүрлі балалар бір маманнан бір сабақта, бір уақытта білім алады. Олардың қабілетіне, деңгейіне сай болуы үшін, жоғары нәтижеге жету үшін әртүрлі тапсырмалар арқылы, жаттығулар мен ойындар ұйымдастыру керек.

Қазіргі уақытта қазақ тілінен басқа тілде оқытылатын жалпы білім беретін мектептерде (Т2) пән ретінде оқытылады. Т2 дегенге түсінік беріп өтсек, ол – белгілі бір тілдің екінші тіл ретінде оқытылуы. Бұл оқытудың өзіндік қиындықтары мен ерекшеліктері бар. 7-сынып оқушыларының танымдық қабілеттерін, жас ерекшеліктерін ескере отырып, қазақ тілін үйретуде деңгейлеп оқыту әдістемесі тиімді құрал, сондықтан оқушылардың білім деңгейін саралап, әрбіріне жеке көзқараспен қарауға мүмкіндік береді.

Дифференциалды оқыту – білім алуға, балаларды оңай, әрі жеңіл оқытуға бағыттаған үлкен жұмыс болып саналады. Ол өз бетінше әрі мұғалімнің жетекшілігімен, қадағалауымен және жеке әдістемесімен жүзеге асады. Біз басшылыққа алып отырған саралай оқытудың негізін Б. Ананьев, Л. Выготский, А. Леонтьев атты ғалымдардың зерттеулерінде қарастырады. Қазақстанда дифференциалды оқыту әдістемесіне қатысты зерттеулер педагогика және психология саласында жүргізілуде. Қазақ ғалымдарынан

әдіскер-ғалым Ж.А. Қараев, Б.Ж. Кулжаева, Н.А. Баубекова, Б.К. Аубакирова еңбектері мен тұжырымдары саралап-деңгейлеп оқыту технологиясын мектеп тәжірибесінде енгізуге және дамытуға арналған. Бұл ғалымдардың әдістемелік жүйесіне тоқталып, оқушының жеке қабілеті мен білім деңгейін ескере отырып, оларды өздігінен ізденуге және шығармашылыққа жетелеуді көздейтін оқытудың деңгейлерін көрсетеді [1].

Қазақстанның білім беру жүйесінде жеке тұлғаның жан-жақты дамуына ерекше көңіл бөлінеді. Бұл білім беруді әр оқушының қабілеттері мен ерекшеліктеріне бейімдеуді талап етеді. Дифференциалды оқыту әрбір баланың жеке даму траекториясын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, оқыту сапасын арттырудың басты мақсаттарының бірі. Қазақстанда соңғы жылдары білім беру жүйесінде реформалар жүзеге асырылып, әлемдік стандарттарға сәйкестендіру көзделуде (мысалы, 12 жылдық білім беру, жанартылған оқу бағдарламалары). Дифференциалды оқыту әдістері осы реформалардың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені ол оқушылардың түрлі деңгейдегі дайындықтарына сай икемді оқыту жүйесін құруға көмектеседі. Деңгейлеп оқыту инклюзивті білім беруде оқушылардың оқу бағдарламасын меңгеруін жеңілдететін тиімді құрал болып саналады. Дифференциалды оқыту – мұғалімдерге оқушылардың әртүрлі оқу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бастапқы нүктені беретін педагогикалық-дидактикалық тәсіл. Дифференциация теориялары бірнеше жетекші қағидаларымен байланысты. Олар әрбір пән саласындағы негізгі дағдыларға назар аударады, оқушылардың жеке ерекшеліктеріне бейімделуі, бағалау мен оқытуды кіріктіруді, сондай-ақ білім алушылардың оқу қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында мазмұнды оқу үдерісін және оқу нәтижелерін үнемі түзетіп отыруды қамтиды. Аннемике Смале-Якобсе (Smale-Jacobse), Анна Мейер, Мишель Хелмс-Лоренц және Ридван Маулананың 2019 жылы жүргізген зерттеуі саралап оқытудың тиімділігіне арналған іргелі жүйелі шолу мен метаталдау болып табылады. Авторлар эмпирикалық зерттеулердің нәтижелерін талдап, оқу үдерісін білім алушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімдеудің олардың оқу жетістіктеріне қалай әсер ететінін бағалаған [2, 3 б.].

Саралап оқытуға тәжірибеде және зерттеулерде көп көңіл бөлінгенімен, эмпирикалық дәлелдемелердің жағдайы және оның орта мектеп оқушыларының жетістіктерін жақсартудағы пайдасы жайлы мәліметтер аз емес. Эмпирикалық зерттеулерді анықтау үшін келесі іздеу терминдері пайдаланылды: Differentiated Instruction (саралап оқыту), Differentiated Learning (сараланған оқу), Differentiated Strategy (сараланған стратегия), Differentiated Reading (сараланған оқу әрекеті) және Differentiated Practices (сараланған тәжірибелер). Саралап оқытуға байланысты жазылған еңбектердің ішінде М.А. Ам, С. Хади, Х. Ретнаватидің «Влияет ли дифференцированное обучение на результаты обучения? Систематический обзор и метаанализ» мақаласы негізге алынды [3].

Зерттеушілер дифференциалды оқытуды зерттей отырып, қазіргі қоғамның талаптарына сәйкес білім беруді бейімдеуді көздейді. Бұл әдіс тек білім сапасын арттырып қана қоймай, әрбір оқушының жеке мүмкіндіктерін ашуға жағдай жасайды. Осылайша, дифференциалды оқыту елдегі білім берудің жаңғыруына және бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеуге маңызды үлес қосады.

Материалдар мен зерттеу әдістері

Деңгейлеп оқыту технологиясы негізінде оқу процесінің ұйымдастырылуын қадағалау барысында сараптау әдісі, деңгейлік тапсырмаларды әзірлеу кезінде жүйелеу әдісі қолданылады. Тілдік дағдыларды дамытуда тыңдалым, айтылым, оқылым және

жазылым бойынша тапсырмалар жүйелеу әдісі тұрғысынан құрастырылады. Нәтижесі сипаттау әдісі негізінде әрбір оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып шығарылады, тіл үйренушілердің өздеріне деген сенімін арттырып, оларды белсенді оқуға ынталандыратын, тиімді меңгертуге септігін тигізетін жолдар көрсетіледі.

Зерттеу нәтижесі

Деңгейлеп оқыту – білім беру жүйесінде оқушылардың жеке ерекшеліктерін, қабілеттерін және қажеттіліктерін ескеретін әдіс. Қазақ тілін екінші тіл ретінде меңгертуде бұл әдіс ерекше маңызды, себебі ол оқушылардың тіл үйренуге деген ынтасын арттырып, олардың мүмкіндіктерін толық іске асыруға жағдай жасайды. Сыныпта болып жатқан жүйені қадағалау даралау принципіне негізделеді. Әр оқушының көзқарасы мен ойлары, қабілеті мен дағдылары, шешімдері мен міндеттері жүйеленеді.

«Даралау принципі әр оқушының бірегейлігі және жеке көзқарас қажеттілігі идеясына негізделген. Оқыту бір-бірден жүреді, оқу курсының бірдей міндеттері бар оқушы қажеттіліктері мен қабілеттерін ескере отырып, жеке тапсырма алады. Даралау оқушыны білім беру әлемінің орталығына қояды және нені, қалай және қашан оқу керектігін өз бетінше шешуге мүмкіндік береді. Оқушы оқу әдісін өзі тандайды, оқу мақсаттарын анықтайды, бірақ мұғалім тәлімгер ретінде қажет» [4, 4 б.].

Қазіргі уақытта қоғамда білімді, өз бетімен ойлай алатын және негізделген шешімдер қабылдай білетін адамдарға сұраныс артуда. Бұл ретте шығармашылық тұлғаны тәрбиелеу маңызды орын алады, себебі ол алынған мәліметтерді сыни тұрғыдан бағалау, талдау және ойлау қабілетін дамытуға, ең тиімді шешімдер қабылдауға немесе жаңа әдістер ойлап табуға ықпал етеді. Мектептерде білім беру процесі тек оқушыларға білім беру мен тәрбие беру міндетін атқарып қана қоймай, сонымен қатар ұлттық мәселелерді шешуге, оның ішінде мемлекеттік тілге деген құрмет пен сүйіспеншілікті қалыптастыруға да бағытталған. Қазақ тілі – мектеп бағдарламасында міндетті пән, мұғалімдер үшін оқыту сапасына деген жауапкершілік аса маңызды. Сонымен қатар, балаларды толеранттылыққа тәрбиелеуде тиімді құрал бола алады, себебі ол әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін, қабілеттерін, көзқарастарын және мәдениеті мен әлеуметтік ортасын ескере отырып, оқыту үдерісін ұйымдастыруға негізделген. Бұл әдіс оқушыларды өзіне және өзгелерге құрметпен қарауға, әртүрлілікті қабылдауға үйретеді. Білім сапасына айтарлықтай оң әсер етеді, өйткені ол әрбір оқушының жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, оқыту үдерісін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Сынып ішінде барлық оқушыны қабілеті мен олардың артықшылықтарын алдыңғы қатарға қояды. Сол себепті педагог маманның алғашқы өзіне қояр сұрағы «Барлығына қалай үйретуге болады?» деген мазмұнда болуы керек. Егер оқыту бағдарламасы мен әдісін тек «орташа» оқушыға бағыттайтын болса, онда «қабілетті» оқушылар еленбей, «әлсіздер» қолдау таппай қалуы мүмкін. Оқушыларға пәнді міндетті түрде оқу қажеттілігі кейбіреулерінде психологиялық кедергілер туғызып, оқу нәтижесіне теріс әсер етуі мүмкін. Тым көп тапсырмалар, көбінесе, оқушылардың өз мүмкіндіктеріне деген сенімін жоғалтуға алып келіп, оларды жеңіл жұмыстардан бас тартуға мәжбүр етуі мүмкін. Осылай жұмыс жасау оқушылардың дағдыларын қалыптастырмай, қызығушылығын төмендететін жағдайға әкеледі. Мектеп оқушыларының пәнге деген қызығушылықты арттыру, оларға табысты оқуға мүмкіндік жасау, оқу еңбегіне деген оң көзқарасты дамыту, материалдың қиындық деңгейі мен оны меңгеру мүмкіндігінің арасындағы қарама-қайшылықты анықтау – мұғалімнің парызы. Сонда ғана еңбектің нәтижесі көрінеді. Қазіргі білім беру жүйесінде оқытудың оқушы қабілетіне бағытталуы, оқушыларды жеке дара және деңгейлі оқыту үлкен маңызға ие.

Оқу процесінде оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, әр оқушыға қолайлы жағдай жасау, олардың негізгі білім беру бағдарламасын меңгеруі үшін қолайлы деңгейде тапсырмалар беру, оқытудың сапасын арттыру және оқушының психологиялық жайлылығын сақтап қалу мақсатында деңгейлік саралау әдісі қолданылады.

Оқушылардың арасында С деңгейінен жоғары дарынды балалар да болады. Дарындылық – жоғары шығармашылық әлеует, жеке тұлғаның және әлеуметтік-мәдени ортаның когнитивтік, мотивациялық, эмоционалдық, ерікті және басқа да ерекшеліктерінің жүйелі өзар әрекеттесу нәтижесіндегі баланың біртұтас сипаттамасы, ол әрі қарай дамуы үшін ерекше талаптар мен тапсырмалар жүйесі құрылады. Олар өздерінің танаттары мен қабілеттерін дамытуға кедергі келтірілуі мүмкін қиындықтарға ұшырамауы керек. Бағдарлама барлық оқушыларға бірдей құрылады, ал дарынды балаларға арналған жүктеме өзгеше болу керек [4]. Бұл еңбек – мектептегі **қазақ тілі сабақтарында** әр оқушының жеке қабілеті мен дайындық деңгейін ескере отырып, білім беру процесін тиімді ұйымдастыруға арналған әдістемелік құрал.

Оқушыларды саралап білім берумен оларға мүмкіндігіне, қажеттіліктеріне қарай оқыту кезінде үлкен жұмыстар атқарылады. Мұғалім, алдымен, оқу бағдарламасы, тақырып, білім беру мақсаттарымен танысып, сол бойынша ресурс жинайды. Әрбір оқушыға жеке мән беріп, мақсаттары ескеріледі, жұмыстар арқылы түсіндіріледі. Деңгейлері бойынша тапсырмалардың қиындық деңгейі әр оқушының мүмкіндігіне қарай беріледі. Уақыт бойынша оқу және тапсырмаларды орындау әр оқушының қажеттілігіне сай реттеледі. Оқу материалының мазмұны бойынша әрбір оқушының деңгейіне сай оқу материалы ұсынылады. Балалар осы уақытқа дейін өткен бағдарлама мен білімді қолдануы әр оқушының қабілетіне байланысты. Сондықтан әр оқушының жетістігін жеке бағалауға, деңгейін анықтауға мүмкіндік беріледі.

К.Э. Томлинсон зерттеулеріне сәйкес оқушылардың дайындық деңгейіне, қызығушылықтары мен оқу бағдарына қарай мазмұн арқылы саралау тәсілдері мыналарды қамтиды: әртүрлі деңгейдегі мәтіндерді ұсынуға, қабілеті жоғары оқушылар үшін тереңдете оқытуды ұсынуға дайын болу; әр оқушының белгілі бір тарау немесе бөлімді оқуды қай деңгейде бастау керектігін анықтау үшін алдын-ала тапсырма немесе сұрақтар беру; оқу бағдары – ақпаратты визуалды, аудио және басқа да формаларда ұсыну, ол үшін әртүрлі қосымшалар мен мысалдарды пайдалану. Блум таксономиясының әртүрлі деңгейлеріндегі ойлауды ынталандыру (есте сақтау, түсіну, қолдану, талдау, бағалау және жасау). Ұйымдастырылған оқу жоспарын әр бөлім бойынша шағын бөліктерге бөлу. Келесі – процесс арқылы саралау. Оқушы үшін оқу дағдыларын дамытуға арналған материалдардың қолжетімді болуы керек. Есту арқылы қабылдайтын балаларға аудио тапсырма, көру арқылы қабылдайтын оқушыларға видеосабақтар, тәжірибер арқылы қабылдайтын білім алушыларға тәжірибелік іс-шараларды әзірлеу керек. Оқушылардың сұранымдары мен қалауы бойынша өз бетінше оқу қызметіне арналған орындар керек. Жасау керек қадамдардың тізімі мен нұсқаулар болуы шарт. Оқушылардың дайындығына, қызығушылығына және оқу бағдарына қарай өнім арқылы саралау тәсілдерін де атап өтеді. Заманауи әдістер мен бақылау стратегияларын пайдалану. Оқушыларға оқытудың бейіміне қарай ойын және жұмыс түрлерін ұсынуға болады. Оқу ортасы арқылы саралау тәсілдеріне – сабақ беру кезінде, оқыту үдерісінде психологиялық элементтерді де қамту арқылы оқуды жеңілдетуге болады. Қызығушылығы бір балаларды топтастырып, жеке тапсырмалар беру [5].

Коммуникативтік құзыреттілікті кезең-кезеңімен қалыптастыруға бағытталған тілдік деңгейлеп оқыту жүйесінің ғылыми-теориялық негіздері қарастырылған

Б.Қ. Мұратбек, Қ.Ш. Жұбанышева «Тілді деңгейлік оқыту жүйесінің ғылыми негіздері» мақаласында қазақ тілін деңгейлеп оқытудың тиімділігін қамтамасыз ететін тұжырымдамалық қағидаттарды, әдіснамалық ұстанымдарды және педагогикалық шарттарды талдайды. Білім алушылардың танымдық үдерістері, оқу мотивациясы мен тілдік дағдыларының бірізді дамуы арасындағы өзара байланысқа ерекше назар аударылған. Отандық және шетелдік зерттеулерді талдау негізінде тілдік білім беру жүйесіне деңгейлеп оқыту моделін енгізудің қажеттілігі дәлелденіп, оның білім беру сапасын арттыруға және заманауи талаптарға сәйкестігін қамтамасыз етуге ықпал ететіні негізделеді [6].

Деңгейлеп оқыту – жоспарлы ойластырылған үдеріс. Әрбір оқушының өзіндік қабылдауы ерекше болады. Алғашқы күннен бастап сыныпты зерттеу қажет. Кей оқушылар топтық жұмыс кезінде ашылып жатады, ал басқа оқушылар жеке тапсырма кезінде өз қабілетін көрсетеді. Сыныптың аз бөлігі шығармашылыққа, кейбіреуі сөйлеуге, мүмкін жазуға ынтасы болады. Сондықтан бала ерекшелігі мұғалім үшін маңызды. Мектеп оқушыларын қабылдағанда, ең алдымен, сынып мұғалімімен сөйлесіп, әр оқушының ерекшеліктерін зерттеу қажет. Бұл олардың физиологиялық, психологиялық және тұлғалық ерекшеліктерін де қамтиды. Керек болған жағдайда отбасы жағдайларын да ескерген дұрыс. Егер баланы тәрбиелегіміз келсе, алдымен, баланы жан-жақты тануымыз қажет. Бұл үшін оқушылардың орындаған тапсырмалары, жауаптары, ата-аналармен әңгімелер, психолог пен сынып жетекші кеңестері пайдаланылады. Сондай-ақ, әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды орындау арқылы бастапқы зерттеулер жасалады.

7-сынып оқушылары – жасөспірімдік кезеңнің алғашқы сатысында тұрған балалар. Бұл кезеңде олардың қызығушылықтары мен қабілеттері айқындалып, танымдық белсенділігі артады. Дегенмен, тілді меңгеруде лексикалық қордың аздығы, сөз тіркестері мен сөйлемдерді құраудағы қателіктер, грамматикалық ережелерді түсініп, қолданудағы олқылықтар мен мәселелерді түсіну кезінде қиындықтар болуы мүмкін. Бұл жаста оқушылардың қабілеттерін ескере отырып, сабақтар қызықты ұйымдастырылуы керек. Кейін қателерді талдап, осы жұмыс негізінде оқушылардың дамуы және оқу деңгейі бағаланады. Сыныпты қабілет деңгейіне қарай топтарға бөлу пайдалы, себебі мұғалім әр топпен бөлек жұмыс істеп, оқу нәтижелерін жақсарты алады.

Әдетте оқушыларды үш деңгейге бөледі:

1. Жоғары деңгей (С деңгейі): Бұл топта өз бетінше ойлай алатын, оқу материалын жақсы меңгеретін, тапсырмаларды жылдам әрі жоғары деңгейде орындайтын оқушылар. Мәтін жазып, пікірталасқа қатыса алады. Оларды дамыту мақсатында оларға күрделі және шығармашылық тапсырмалар беріледі.

2. Орташа деңгей (В деңгейі): Бұл топтағы оқушылар мұғалімнің көмегін қажет етеді, жаңа материалды тек таныс жағдайларда қолдана алады. Суреттер бойынша әңгіме құрай алады, сұрақтарға жауап береді.

3. Төмен деңгей (А деңгейі): Оқу үлгерімі төмен, білімге қатысты қолдауды жиі қажет ететін оқушылар. Оларға қарапайым тапсырмалар мен мұғалімнің үздіксіз көмегі қажет. Сөздер мен сөйлемдерді сәйкестендіру, сөз тіркестерін толықтыру, бос орынға тиісті сөздерді қою сынды тапсырмалар орындайды. Бұл топтарға бөліну тұрақты емес, оқушылар өз біліміне қарай деңгейлерін өзгерте алады. Әр деңгейдегі оқушыларға арнайы тапсырмалар беріліп, олардың дамуына қарай мұғалім сабақта жеке әдістер қолдануы тиіс. Оқушылардың сабақта жайлы сезініп, материалды өз қабілеттеріне сай меңгеруіне жағдай жасау. Балаларға деңгейлеріне байланысты тапсырмалар беру –

дифференциалды оқытудың негізгі принциптерінің бірі. Оқушылардың танымдық қабілеттеріне, білім деңгейіне, оқу қарқынына және жеке қажеттіліктеріне сәйкес бейімделген тапсырмалар арқылы олардың білім алу тиімділігін арттыруға бағытталған болу шарт. Мысалы, бала 7-сыныпқа келгенде, осы уақытқа дейінгі өтілген тақырыптар мен ережелерді қайталау керек. Педагог баланы деңгейіне бөлмес бұрын, оны бір апта сабақ барысында қадағалайды. Кейінгі апталарда тапсырмаларды дайындап, деңгейін анықтайды. 6-сыныпта өткен тақырыптарды талдап, тапсырмаға енгізу керек. Оқушылар 6-сыныпта зат есім және оның түрлерін меңгерген. Оқытушы сыныпта тапсырма орындау кезінде өткен сабақтан алған білімін тексереді. Мысалға бір тапсырма үлгісі беріледі.

Тапсырма:

ТІЛ ҮЙРЕНУДІҢ ҚҰПИЯСЫ

Басқа тілді үйрену үшін, ең алдымен, ана тіліңнің қыр-сырын жақсы білуің керек. Өз тіліңді жақсы білсең ғана, басқа тілді үйрене аласың. Кейбір зерттеушілердің пікірінше, басқа тілде өз ойыңды жеткізу үшін 2 мың белсенді сөзді білген дұрыс. Сонда ғана кітап оқып, емін-еркін ақпарат алуға болады. Ол үшін тіл үйрену курстарына барған дұрыс. Кем дегенде 5 мың сөз игерсең, ақпарат есігі ашылады.

Қазақ тілі – көркем тіл. Ол синоним сөздерге, фразеологизмдерге, мақал-мәтелге бай. Қазақ тілі түркі тілдер тобына жатады. Қазақ тілін білген адамға өзбек, түрікмен, ұйғыр тілдерін түсіну оңай. Орыс тілі славян тілдері тобына жатады. Олай болса, орыс тілін білетін адам украин, белорус, поляк, чех тілдерінің ерекшеліктерін тез меңгереді. Қытай тілінде 10 мыңдай таңбаны үйренсең, жапон жазуын да тез үйренесің.

1. Берілген сөйлемдерден зат есім мен сын есімдерді табыңыз.
2. Зат есімдерді сын есімдермен жұптастырыңыз.
3. Олардың түрлерін анықтап, сөйлемдер құраңыз.

Сөздікпен жұмыс – балалардың тілдік қабілеттерін дамытудағы негізгі құралдардың бірі. Ол сөздік қорын кеңейтіп, танымдық дағдыларын арттырады, сөйлеу және жазу мәдениетін қалыптастырады. Тілге деген қызығушылығын оятып, олардың оқу жетістіктерін жақсартуға мүмкіндік береді. «Әдебиет пен қазақ тілі сабағы, көбінесе, сөздік әдістер арқылы білім беретін пән болғандықтан, даналық ойдың маржанын түсініп, дұрыс ұғынып, талдау үшін әр білім алушы санамен саралап, түйсігімен топшылауы қажет» [7].

А деңгей тапсырмасы:

1. Мәтіннен тек зат есімдерді теріп жаз да, олардың көпше түрін жаса. Мысалы: Тіл – тілдер

В деңгей тапсырмасы:

2. Мәтіннен зат есімдер мен сын есімдерді жұптастырып, 5 сөз тіркесін жаса. Мысалы: Көркем тіл

С деңгей тапсырма:

3. Мәтіндегі зат есімдер мен сын есімдерді қолданып, тіл үйренудің артықшылықтары туралы 4-5 сөйлем жаз. Мысалы: Қазақ тілі – көркем және бай тіл.

«А» бағдарламасындағы тапсырмалар базалық стандарт түрінде белгіленеді. Оларды орындай отырып білім алушы пән бойынша қайталау деңгейінде нақты материалды меңгереді. «В» бағдарламасын орындамас бұрын «А» бағдарламасындағы тапсырмаларды әрбір білім алушы орындауға міндетті. «В» бағдарламасын қолдануға арналған есептерді орындау үшін қажет, ол білім алушылардың оқуға деген ынтасын қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Сондықтан бұл бағдарламаға бірінші деңгейдегі

материалды кеңейтетін, негізгі білімді дәлелдейтін, суреттейтін, нақтылайтын ұғымның қолданылуы мен жұмыс істеуін көрсететін қосымша мәліметтер енгізіледі. Бұл деңгей мәліметтер көлемін кеңейтіп, негізгі материалды терең түсінуге көмектеседі. «С» бағдарламасының орындалуы білім алушыларды алған білімді шығармашылықпен қолданылатын деңгейге көтереді. Осындай жұмыстардың, зерттеулердің нәтижелерін бағалау үшін метаанализ жүргізіледі, яғни нәтиженің бірізді және салыстырмалы түрдегі қорытындысы беріледі.

Мұғалімнің сабақта таңдаған жұмыс қарқыны оқушылардың белгілі бір бөлігі үшін ғана оңтайлы (тиімді) болып шығады. Ал басқалары үшін ол тым жылдам, үшіншілері үшін өте баяу. Сондай-ақ бір үлгідегі оқу материалы білім алушылардың бір тобына түсіну үшін қиындық тудырса, екінші бір топқа ешқандай қиындық келтірмейді. Мысалы, бір тапсырманың немесе жаттығудың шартын білім алушылардың бірі алғашқы оқығаннан-ақ бірден түсінсе, екіншілеріне оны бірнеше рет қайталау қажет болады, ал үшіншілеріне егжей-тегжейлі түсіндіру жұмыстары керек [8, 2 б.]. Сөзіміз дәлелді болу үшін тағы бір мысал келтіріп өтеміз,

8-тақырыптың 1-2 сабағы – Маған классикалық музыка ұнайды [9]. Оқулықпен жұмыс жүргізе отырып, 7-сынып оқушыларының жас ерекшелігі мен тілді екінші тіл ретінде меңгеру деңгейін ескере отырып айтылым және жазылым тапсырмаларының үлгілерін де көрсетуге болады. Мысалы, А деңгейіне осы сабақта қойылатын мақсат – сөздік қорды жинақтау, қарапайым сөйлемдер құру және сұрақтарға қысқа қайыру. Айтылым бойынша – «Сұрақ-жауап және серіктес» әдісі қолданылады. Тапсырма: Берілген тірек сөздерді пайдаланып, сыныптасыңмен бірге шағын диалог құра (тірек сөздер беріледі). Жазылым – көп нүктенің орнын тап. Тапсырма: Көп нүктенің орнына тиісті сөздерді қойып, көшіріп жазу. Маған ... музыка өте ұнайды. Мен бос уақытымда Моцарт пен Құрманғазының шығармаларын Нұрғиса Тілендиев – ұлы қазақ Маған скрипканың дауысы (қажетті сөздер де беріледі).

В деңгейі мақсаты – өз ойын жүйелі жеткізу, себеп-салда байланысын құрау (себебі, өйткені), шағын сипаттама мәтіндерін жазу. Айтылым бойынша сұрақтар желісіне сүйене отырып, «Классикалық музыканың адамға әсері» тақырыбына 4-5 сөйлемнен монолог дайындау. Бағыттаушы сұрақтар беріледі. Жазылым бойынша – сипаттама хат жазу. Тапсырма: Досына «Мен классикалық музыка концертінде болдым» деген тақырыпта хат немесе хабарлама (50 сөз шамасында) жазу, сөз тіркестері беріледі.

С деңгейі жоғары деңгей болғандықтан, салыстыру, талдау, эссе, дискуссиялық мәтіндер жаза алады. Айтылым – пікірталас алаңы әдісін қолдана отырып, «Классика және заманау музыка» тақырыбында сыныптастар екі топқа бөлініп, өз позициясын дәлелдейді. Попс-формуласы қолданылады: менің ойымша..., өйткені..., Мен оны мына мысалдармен дәлелдей аламын... Жазылым – эссе-талдау. Тапсырма: «Классикалық музыка – мәңгілік құндылық» тақырыбында аргументтік эссе жазу (80 сөз шамасында). Эссе құрылымына қойылатын талаптар беріледі.

Қазіргі таңда дамыта оқыту мен деңгейлеп-саралап оқыту педагогика ғылымындағы озық технологиялар қатарына жатады. 1998 жылдан бастап профессор Ж.А. Қараевтың деңгейлеп-саралап оқыту технологиясы Қазақстан мектептерінің барлық сатысына енгізіліп, оқу үрдісін жандандыруға айтарлықтай үлес қосты. Бұл технологияда бірінші орында оқушының жеке таным белсенділігі мен шығармашылық ізденісі тұрғызылып, оқушыға өз мүмкіндігіне сай білім алуына жағдай жасалады. Осы тұрғыдан алғанда, оқу процесін деңгейлеп ұйымдастыру оқушының қабілеттілігі мен даму мүмкіндіктерін толыққанды дамытуға мүмкіндік беретін қажетті әдістеме ретінде қарастырылады.

Талқылау

Жалпы сынып оқушыларының жауабына қарай диагностикалық жұмыс жүргізіледі. Баланың бастапқы білім деңгейін анықтап алу. Жеке ерекшеліктеріне, әр оқушының қабілеті мен оқу мүмкіндігін, жауап беру деңгейі мен тапқырлығы ескерілу керек. Барлығын анықтап осал тұсы мен артықшылықтарымен жұмыс жүргізу маңызды. Деңгейге бөлу критерийлері оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың қабілеттерін толық ашуға көмектеседі. Оқыту үдерісін тиімді ұйымдастырып, әр оқушының білім алу сапасын арттыруға ықпал етеді. Деңгейлеп оқыту – қазақ тілі пәнін оқытуда тиімді әрі инновациялық тәсіл. Бұл әдіс әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп, олардың білім алу үдерісін жеңілдетуге мүмкіндік береді. Әсіресе, 7-сынып оқушылары үшін сабақтарды осылай ұйымдастыру олардың қазақ тілін игеру қабілеттерін арттырып, қызығушылықтарын күшейтеді.

Қазақ тілінен басқа тілде оқытатын жалпы білім беретін мектептің сыныптарына арналған деңгейлеп оқыту әдістемесі – оқушылардың білім алу процесін тиімді ұйымдастыруға бағытталған маңызды құрал. Оқушылардың әртүрлі деңгейдегі қабілеттеріне, дайындықтарына және қызығушылықтарына сәйкес оқу процесін дифференциациялауға мүмкіндік береді. Әдістеме оқушылардың тілдік дағдыларын дамытып, олардың жеке қажеттіліктеріне бейімделген тапсырмалар арқылы оқыту сапасын арттыруды көздейді. Әдістемені қолданудың артықшылығы – оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бағытталған оқу үдерісін ұйымдастыруда. Бұл орайда, мұғалімдер әрбір оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмаларды ұсына отырып, олардың оқу процесіндегі белсенділігін арттырады. Нәтижесінде, оқушылардың өздік жұмыс дағдылары мен білімге деген қызығушылығы артып, оқу сапасы жоғарылайды.

Қорытынды

Сонымен, деңгейлеп оқыту әдісін қолдану мұғалімдерге әрбір оқушының мүмкіндіктерін ескере отырып, тапсырмаларды әдіс-тәсілдер арқылы жоспарлауға мүмкіндік береді. Бұл оқушыларға өздеріне ыңғайлы қарқынмен білім алуына жағдай жасайды, оларды өздеріне сенімді әрі жауапты етіп тәрбиелейді. Қазақ тілін басқа тілде оқытатын мектептерде осы әдістемені тиімді қолдану оқу сапасын арттырып, оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқу үдерісінде оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың өздігінен жұмыс істеу қабілетін нығайтады. Сонымен қатар, деңгейлеп оқыту әдісі оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашып, олардың оқуға деген ынтасын көтереді.

Жалпы алғанда, деңгейлеп оқыту әдістемесінің тиімділігі оқушылардың жеке ерекшеліктеріне бейімделгендігінде, әрі оқыту барысында өзіндік даму мүмкіндіктерін ұсынатындығында жатыр. Осы әдісті жүйелі түрде қолдану білім беру сапасын арттыруға және болашақта оқушылардың өздеріне сенімді әрі білімді азамат болып қалыптасуына ықпал етеді. Бұл тақырыптың өзектілігі де қазіргі кезде білім беру жүйесінде оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескеру қажеттілігімен байланысты. Әсіресе, көптілді мектептерде әртүрлі деңгейдегі оқушылардың білім алу ерекшеліктерін ескеру, оларды өз деңгейінде оқыту маңызды мәселелердің бірі болып отыр. Деңгейлеп оқыту әдістемесі білім беруде тиімді нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Қорыта келгенде, деңгейлеп оқыту әдістемесі білім беру саласындағы жаңашылдықтар мен өзекті мәселелерге жауап ретінде ұсынылған тиімді тәсіл. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға, өздігінен жұмыс істеуге дағдыландыруға және оқушыларды жоғары деңгейде біліммен қамтамасыз етуге бағытталған. Оны

қолдану білім беру сапасын арттыруға, оқушылардың тілдік және жалпы білімдік деңгейін көтеруге ықпал етеді.

Әдебиет:

1. Аубакирова Б.К. Қазақ тілін меңгеруде деңгейлеп-саралап оқыту технологиясының рөлі // Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті Хабаршысы. Филология сериясы. – 2023. – №1. – 76–89 бб.
2. Аннемике С. Мейл-Якобсе, Анна Мейер, Мишель Хелмс-Лоренц, Ридван Маулана // Дифференцированное обучение в среднем образовании: систематический обзор результатов исследований. <https://www.frontiersin.org/journals/psychology>. - 1-23 стр. Volume 10 - 2019. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02366>
3. Ам М.А., Хади С., Ретнавати. Влияет ли дифференцированное обучение на результаты обучения? Систематический обзор и метаанализ // Журнал педагогический исследований. - №7 (5), 2023. DOI: <https://doi.org/10.33902/JPR.202322021>
4. Кулжаева Б.Ж. Дифференциалды оқыту. Қазақ тілі. - Астана: Педагогикалық шеберлік орталығы, 2023. – 198 б.
5. Tomlinson C.A. Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. - Alexandria, VA: ASCD, 2014.
6. Мұратбек Б.Қ., Жұбанышева Қ.Ш. Тілді деңгейлік оқыту жүйесінің ғылыми негіздері // «Филологиялық зерттеулердің дамуы және білім беру мәселелері» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарынан. - № 8, 2025.
7. Наурызбаева Р. Бастауыш мектепте халықтық тәлім-тәрбие берудің шығармашылық жолдары. – Алматы: Білім, 2006. - 12 б.
8. Жекимбаева Б.А., Гранкина А.К. Особенности применения дифференцированного подхода в обучении младших школьников // Молодой ученый. - 2023. - №49 (496). - С.137-139. <https://moluch.ru/archive/496/108794>
9. Оразбаева Ф.Ш., Дәулетбекова Ж.Т., Рахметова Р.С., Рауандина А.Қ., Мукеева Б.Қ. Қазақ тілі мен әдебиеті: Бәйшешек. Оқулық: Қазақ тілінен басқа тілде оқытатын 11 жылдық жалпы білім беретін мектептің 7-сыныбына арналған. 1 бөлім. - Алматы: Көкжиек-Горизонт, 2025. – 152 б.
10. Деңгейлеп-саралап оқыту технологиясы [Электронды ресурс] // Educational Index. – 2023. – URL: <https://eduindex.kz/science-articles/778-degejlep-saralap-oytutehnologijasy.html>.
11. Hilary Dack, Carol Ann Tomlinson. Preparing Novice Teachers to Differentiate Instruction: Implications of a Longitudinal Study// Journal Article, 2024-02-20. DOI: <https://doi.org/10.1177/00224871241232419>
12. Abdullaeva Shakhlo Sayfieva. The techniques of teaching vocabulary in the classroom // Journal Website: <https://theusajournals.com/index.php/ajps>. 17.06.2023. - 73-80 p. DOI: <https://doi.org/10.37547/ajps/Volume03Issue06-11>

References:

1. Aubakirova B.K. The role of level-differentiated teaching technology in learning the Kazakh language // Sh. Ualikhanov Kokshetau University Herald. Philology series. – 2023. – No. 1. pp. –76–89.
2. Annemieke E. Meil-Jacobse, Anna Meyer, Michelle Helms-Lorenz, Ridwan Maulana // Differentiated learning in secondary education: a systematic review of research results. <https://www.frontiersin.org/journals/psychology>. -1-23 pp. Volume 10 – 2019. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02366>
3. Am M.A., Hadi S., Retnavati. Does differentiated instruction affect learning outcomes? Systematic review and metaanalysis // Journal of pedagogical studies. - №7 (5), 2023. DOI: <https://doi.org/10.33902/JPR.202322021>
4. Kulzhaeva B.Zh. Differentials oqytu. Kazak tili. - Astana: Pedagogical Sheberlik Ortalygy, 2023. – 198 p.
5. Tomlinson C.A. Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. - Alexandria, VA: ASCD, 2014.

6. Muratbek B.K., Zhubanysheva K.Sh. Scientific foundations of the level language teaching system // From the materials of the international scientific-practical conference on the topic "Development of philological research and problems of education". - No. 8, 2025.
7. Nauryzbaeva R. Creative ways of folk education in primary school. - Almaty: Education, 2006. - 12 p.
8. Zhekimbaeva B.A., Grankina A.K. Features of using a differentiated approach in teaching younger schoolchildren / Young scientist. 2023. No. 49 (496). –P.137-139. <https://moluch.ru/archive/496/108794>
9. Orazbaeva F.Sh., Dauletbekova Zh.T., Rakhmetova R.S., Rauandina A.K., Mukeeva B.K. Kazakh teli men adebieti: Most. Okulyk: Kazak thick baska tilde okytatyn 11 zhildyk zalpy bilim beretin mekteptin 7-son arnalgan. 1 more. - Almaty: Kokzhiek-Horizont, 2025. – 152 p.
10. Level-differentiated learning technology [Electronic resource] // Educational Index. – 2023. – URL: <https://eduindex.kz/science-articles/778-degejlep-saralap-oytutehnologijasyv.html>.
11. Hilary Dack, Carol Ann Tomlinson. Preparing Novice Teachers to Differentiate Instruction: Implications of a Longitudinal Study // Journal Article, 2024-02-20. DOI: <https://doi.org/10.1177/00224871241232419>
12. Abdullaeva Shakhlo Sayfieva. The techniques of teaching vocabulary in the classroom // Journal Website: <https://theusajournals.com/index.php/ajps>. 17.06.2023. - 73-80 p. DOI: <https://doi.org/10.37547/ajps/Volume03Issue06-11>

Information about the authors

M.T. Esmatova – corresponding author, candidate of Philology, associate professor, Department of Kazakh language and literature, Manash Kozybayev North Kazakhstan University NPLC, Petrolpavlovsk, Kazakhstan; e-mail: esmatova@mail.ru; ORCID: 0000-0002-5470-9117;

M.S. Zeilova – teacher of Kazakh Language and Literature. She works at Secondary School 49, Kyzylorda, Kazakhstan; e-mail: meruertzejlova@gmail.com.